

6. Лисенко О. Повсякденна історія війни: методологічні нотатки. Сторінки воєнної історії України: зб. наук. пр. Вип. 13. К.: 210. С. 8–22.
7. Орлова Т. В. Жінки в історії України (вітчизняна історіографія XX–XXI ст.). К.: Логос, 2009. 584 с.
8. Орлова Т. В. Жінки України у Другій світовій війні: історіографія проблеми. К.: Логос, 2011. 35 с.
9. Пастушенко Т. Способи виживання українських остарбайтерів у Райху: спогади очевидців.
https://keui.files.wordpress.com/2010/12/12_pastushenko.pdf
10. Писцьо В. Українські остарбайтери: особливості підневільної праці в промисловості Німеччини.
<http://eprints.zu.edu.ua/4889/1/pisco.pdf>
11. «...То була неволя». Спогади та листи остарбайтерів. К.: Інститут історії України, 2006. 542 с.
12. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії), Г. В. Боряк та інш.: у 2-х кн. Кн. 1. К.: «Видавництво „Наукова думка“ НАН України», 2011. 735 с.
13. Українські жінки у горнилі модернізації: під заг. ред. Оксани Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 303 с.

Беркуца Д. Б.

Поразка військ Роммеля в Африці та її вплив на формування антигітлерівських настроїв

Актуальність теми полягає у тому, що низка значних внутрішніх чинників серед вищого командного складу і військ постачання призвела до катастрофічного становища Африканського корпусу і його неминучої капітуляції. Ця поразка стала початком кінця кар'єрилюбленця Гітлера Ервіна Ойгена Йогеннса Роммеля, а також початком формування його антигітлерівських настроїв. Ця тема і дотепер залишає простір для дискусій і теорій змов.

Об'єктом роботи є процес та механізм формування антигітлерівських настроїв.

Історіографічна традиція представлена наступними вагомими роботами. Насамперед це праця Лутца Коха «Лис пустелі. Генерал-фельдмаршал Ервін Роммель» [2], у якій німецький професійний військовий журналіст у діючій армії з 41 по 45 рр. один з най-

перших робить спробу осмислення того, що відбувалося зі світом і Німеччиною на рубежі 1930-х та 40-х років. Зокрема робить акцент і на місце Роммеля в так званій «Генеральській змові». Серед сучасних монографій можна виділити праці британського історика Девіда Ірвінга «Ервін Роммель. Ганнібал двадцятого століття» [1] та американського дослідника Семюела Мітчема «Найбільша перемога Роммеля» [3]. Ці роботи пропонують сучасний погляд на події та їхніх дійових осіб.

Перш ніж почати розбирати причини формування антигітлерівських настроїв у Роммеля, слід розглянути попередні події, які послужили початковим етапом їхнього становлення.

Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 року, коли Вермахт з хваленими «танковими дивізіями» вторгся до Польщі. Вірна своїм союзним зобов'язанням Великобританія 3 вересня оголосила війну Третьому Рейху. Через кілька годин те ж саме зробила Франція. Однак, як і в роки Першої світової війни, Італія знайшла більш вигідним не поспішати зі вступом у війну на боці Німеччини. Протягом наступних 9 місяців Беніто Муссоліні і його фашистські сподвижники із захопленням стежили, як легіони Гітлера розтрошують одну країну за іншою. Натхненний численними перемогами Гітлера, Муссоліні приймає рішення про вступ Італії у війну. Варто зазначити, що навіть «на папері» пріоритетною метою італійського командування був африканський театр бойових дій, проте вищий командний склад італійської армії повідомляв Муссоліні, що італійська армія нездатна і не готова вести війну. До того періоду в італійській армії лише 20 відсотків дивізій були укомплектовані до штатного складу. Більше 70 відсотків танкових з'єднань не мали сучасної бронетехніки, а торговий флот був розсіяний по всьому світу [1, с. 13]. Італія оголосила війну західним союзникам 10 червня, Франція капітулювала через 11 днів. Хоч Гітлер і відмовився передати території, на які претендував дуче, це значно посилило становище італійської армії в Африці.

Єдиним серйозним противником італійського контингенту в Африці залишалися Британські частини, маючи кількісну перевагу в живій силі і бронетехніці, італійська армія не витримувала ніякої критики в порівнянні з наявними силами англійських військ. Пере-

важна більшість видів озброєння і обмундирування італійців відносилася до періоду Першої світової війни. Головнокомандувач італійських військ в Африці і губернатор П'єтро Бадольо розумів, що у разі «маневреної війни» італійські частини опинилися б у катастрофічному становищі. Однак у подальших бойових діях з британцями, в яких військовий командний склад Італії обрав тактику «глибокої оборони», через відносно короткий проміжок часу італійська армія опинилася на межі повного розгрому [3, с. 24].

Німеччина, як головний союзник Італії, стежила за африканським театром бойових дій, які перейшли в катастрофічну фазу. Адольф Гітлер заявив своїм офіцерам, що втрата Північної Африки не надто важлива з військової точки зору, але здійснить сильний психологічний вплив на Італію, а також звільнить Британські дивізії, що дасть можливість використовувати їх «більш небезпечним чином». У найкоротші терміни було прийняте рішення надати військову допомогу Італії і створити Африканський експедиційний корпус на чолі з генерал-лейтенантом Ервіном Роммелем, який складався з однієї танкової і однієї легкої дивізії. Ервін Роммель прибув до Тріполі вранці 12 лютого 1941 року. Він представився маршалу Італо Гарібольді, який нещодавно замінив Граціані [3, с. 26].

Початком формування антигітлерівських настроїв у Роммеля стала проблема продовольчого постачання його частин в Африці. Людей можна було перевозити в Африку на літаках, і з липня по серпень саме таким чином туди були доставлені 36500 осіб. Але танки, бронемашини, знаряддя, автомобілі і паливо доставлялися по морю італійським торговим флотом, який стрімко скорочувався. Вже наприкінці липня все доставлене допомогло Роммелю лише компенсувати втрати, створити резерв було неможливо. І це при тому, що в липні в Африку було доставлено максимальну кількість вантажів, а втрати склали лише 6 %. У цей час фельдмаршал писав: «Той факт, що німецькі частини у складі танкової армії з 1 по 20 серпня витратили вдвічі більше припасів, ніж було доставлено в Африку за цей же період, найкраще характеризує становище. Наприкінці цього періоду німецьким частинам не вистачало 16000 солдатів, 210 танків і 175 бронетранспортерів, а також, за найменшими оцінками, 1500 інших

автомобілів. Якби не захопили великі британські склади в Марма-рику і західному Єгипті, ми взагалі не змогли б триматися. Харчові пайки настільки мізерні і малі, що нас нудить від одного їхнього вигляду. Становище з паливом і боєприпасами важке, як завжди, і нам доводиться вдаватися до найсуворішої економії. Нам часто доводиться не відповідати на вогонь противника тільки для того, щоб зберегти боєприпаси» [2, с. 45].

Найкращим рішенням у ситуації, що склалася, за словами Роммеля, був стратегічний відступ. Але ані Гітлер, ані Муссоліні не дозволили відвести війська, чим дискредитували себе в очах Роммеля: вони постали як люди, які не розбираються у військовій тактиці і реальному уявленні про становище. Водночас у подальших бойових діях криза збільшувалась. У 42 році Роммель повідомляє наступне: «Ситуація з постачанням перетворилася на кризу, здебільшого тому, що відправлені припаси ніяк не можуть досягти мети. За перші 8 місяців 1942 року ми отримали приблизно 120 тисяч тон — лише 40 % наших мінімальних потреб» [2, с. 47].

На той час Роммель вже був морально виснажений і важко хворий. Через два місяці, 13 травня 1943 року, всі німецько-італійські війська в Північній Африці (200000 осіб) були повністю оточені і здалися англійцям. Вже коли агонія Африканського корпусу наближалася до кінця, Гітлер закликав Роммеля до ставки. «Мені слід було прислухатися до вашої думки», — визнав він [2, с. 59].

Другим і заключним етапом формування антигітлерівських настроїв у Роммеля стало його знаходження в Німеччині серед вищого командного складу Вермахту і адекватна оцінка стану справ на війні, а також критичне ставлення до політичної особистості Гітлера і його кадрової політики у військовій сфері. Офіцери найближчого оточення фельдмаршала сходилися на думці, що більшість керівників найвищого рівня, призначених на свої посади особистим розпорядженням Адольфа Гітлера, ані за особистісними, ані за діловими якостями не відповідають складності поставлених перед країною завдань [2, с. 163].

Наявність міжособистісних конфліктів також стала причиною критичного ставлення до персони фюрера. Відносини Йоделя і Роммеля

завжди були натягнутими через особисту ворожість першого до персони другого. Причина полягала у панібратському ставленні Роммеля, який був здатний говорити правду в обличчя Гітлеру. За допомогою інтриг Йодель переконув Гітлера, який полюбляв себе оточувати «слухняними дилетантами», що песимістичний аналітичний розум Роммеля може викликати недовіру [2, с. 167].

Підводячи підсумки, можна сказати, що формування антигітлерівських настроїв Роммеля було лише питанням часу. Серед причин, які послужили початком опозиційного настрою, варто виділити аналітичні якості Роммеля, завдяки яким, адекватно оцінивши отриманий досвід в Африці і обстановку, яка склалася на всіх театрах бойових дій, були зроблені негайні висновки. Фактично Гітлер виявився неспроможним політиком і воєначальником, який оточував себе свитою таких же фанатиків, які ставили власні цілі вище людських життів.

1. Ирвинг Д. Ганнибал двадцатого века / Пер. с англ. А. Шипилова. М.: Быстров, 2006. 509 с.
2. Кох Л. Лис пустыни. Генерал-фельдмаршал Эрвин Роммель. Ростов на Дону: Феникс, 1999. 384 с.
3. Митчем С. У. Война в Северной Африке: Зб. / Пер. с англ. А. Хворых. М.: АСТ, 2002. 701 с.

Щербина Л. С.

Життя ромів у концентраційних таборах у роки Другої Світової війни

Цигани були в'язнями практично у всіх концентраційних таборах смерті, але найбільша кількість їх була у таборах: Біркенау та Аушвіц у роки Другої Світової війни. Однак табори для проведення дослідів та знищення рас «другого сорту» створювалися німцями ще до початку війни. Серед них був: Дахау, створений ще у 1935 році, а вже у 1936 році туди були відправлені політичні злочинці, жебраки та цигани. Зі спогадів Йозефа Крамера, який був співробітником табірної адміністрації, відомо, що у охорони був наказ стріляти по всім, хто буде тікати з табору. У 1939 році арештованих з Європи привозили до табору,